

ASOSIY VOSITALARNING BUXGALTERIYA HISOBI VA AMORTIZATSIYA SIYOSATI

Rustamova Irodaxon

SDVMChVB Universiteti Toshkent filiali

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 2-bosqich talabasi

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda asosiy vositalar muhim ahamiyat kasb etadi. Asosiy vositalar ishlab chiqarish jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular korxonada aktivlari orasida uzoq muddat xizmat qiladigan, katta moddiy qiymatga ega bo'lgan resurslardir. Ularning buxgalteriya hisobi va amortizatsiyasini to'g'ri tashkil etish korxonaning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, asosiy vositalarning hisobi bo'yicha amaldagi milliy va xalqaro buxgalteriya standartlari talablari asosida yuritilishi zarur.

ASOSIY QISM

1. Asosiy vositalar tushunchasi va ularning tasnifi. Asosiy vositalar – bu korxonada faoliyatida ikki yoki undan ortiq davr davomida foydalaniladigan, moddiy shaklga ega bo'lgan aktivlardir. Ular quyidagi guruhlarga bo'linadi: ishlab chiqarish binolari va inshootlar; mashina va uskunalari; transport vositalari; asbob-uskuna va jihozlar; boshqa moddiy aktivlar. Har bir guruh asosiy vosita sifatida tan olinishi uchun belgilangan bahodan oshiq bo'lishi va xizmat muddati bir yildan ortiq bo'lishi kerak.

2. Asosiy vositalarning boshlang'ich qiymatini shakllantirish. Asosiy vositalar boshlang'ich qiymat quyidagilarni o'z ichiga oladi: sotib olish (yoki qurilish) narxi; yetkazib berish va o'rnatish xarajatlari; bojxona to'lovlari (agar chetdan olib kelingan bo'lsa); boshqa bevosita xarajatlar (masalan, montaj qilish, sinovdan o'tkazish). Boshlang'ich qiymat korxonaning balansida aks ettiriladi va u amortizatsiyani hisoblash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

3. Amortizatsiya tushunchasi va uning siyosati. Amortizatsiya – asosiy vositalarning xizmat muddati davomida ularning qiymatini bosqichma-bosqich ishlab

chiqarish tannarxiga o'tkazish jarayonidir. Bu moliyaviy hisobotda asosiy vositalarning eskirishini hisobga olish imkonini beradi.

Amortizatsiya siyosati – bu korxonaning asosiy vositalarga nisbatan tanlagan amortizatsiya usuli, muddati va hisoblash tartibini belgilovchi ichki hujjatdir. Amortizatsiya siyosatini ishlab chiqishda quyidagi mezonlar hisobga olinadi: asosiy vositaning foydali xizmat muddati; foydalanish intensivligi; texnik sharoitlar va ta'mirlash tartibi; qonunchilik talablari.

4. Amortizatsiya hisoblash usullari. O'zbekistonda va xalqaro amaliyotda quyidagi asosiy amortizatsiya usullari keng qo'llaniladi: To'g'ri chiziqli usul – har yili bir xil miqdorda amortizatsiya ajratiladi. Qoldiq qiymatining kamayib boruvchi usuli – har yili qolgan balans qiymatiga nisbatan amortizatsiya hisoblanadi. Ishlab chiqarish usuli – asosiy vositaning foydalanilgan miqdori yoki ishlab chiqarilgan mahsulot hajmiga nisbatan hisoblanadi. Yig'indi sonlar usuli – xizmat muddati yillarining yig'indisi asosida bosqichma-bosqich kamayuvchi stavkalar bilan hisoblanadi. To'g'ri chiziqli usul eng sodda va aniq bo'lib, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga ham mos keladi.

5. Xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish. Asosiy vositalarning buxgalteriya hisobi bo'yicha xalqaro standartlardan IAS 16 (International Accounting Standard 16 – Property, Plant and Equipment) keng qo'llaniladi. Ushbu standartga ko'ra: asosiy vositalar dastlabki qiymatda baholanadi; xizmat muddati davomida amortizatsiya ajratiladi; balansda to'liq eskirish yoki sotilgunga qadar aks ettiriladi. IAS 16 talablariga muvofiq, korxonada asosiy vositalarni qayta baholash siyosatini ham tanlashi mumkin. Bu esa aktivlarning bozor qiymatiga mos ravishda aks ettirilishini ta'minlaydi.

XULOSA

Asosiy vositalarning buxgalteriya hisobi va amortizatsiya siyosati korxonaning moliyaviy barqarorligi va faoliyatining shaffofligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Mazkur jarayonni xalqaro standartlarga muvofiq tashkil etish nafaqat ishonchli moliyaviy hisobotlarni shakllantirishga, balki investitsiyalarni jalb etishga ham xizmat

qiladi. Shu bois, har bir xo‘jalik yurituvchi subyekt asosiy vositalarni to‘g‘ri hisobga olish va amortizatsiya siyosatini samarali yuritishga alohida e‘tibor qaratishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonuni, 2016 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining buxgalteriya hisobi bo‘yicha normativ hujjatlari.
3. International Accounting Standard 16 (IAS 16) – Property, Plant and Equipment.
4. Abdulkarimov A., "Buxgalteriya hisobi", Toshkent, 2021.
5. Tohirov F., "Moliyaviy hisob", Samarqand, 2022.
6. Deloitte. "IFRS Manual of Accounting", 2023.